

**Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada
Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų
mokiniam**

2013 m.

11–12 klasės

Rajono (miesto) etapas

Užduočių atlikimo laikas – 2 val.

.....
mokykla/gimnazija

.....
dalyvio vardas, pavardė

Vertinimas:

I UŽDUOTIS

Vokiečiai lietuoninką per drimelį laiko,
O prancūzpalaikiai į jį žiūrėdami šypsos.
Šypsos rods, o tik mūsų šauną garbina duoną
Ir dešras rūkytas su pasimėgimu valgo.
O štai, jau lašinių lietuviškų prisiėdę
Ir mūsų alų su gvoltu jau visą sugėrę,
Viežlybus lietuoninkus išpeikt nesigėdi.
Tu prancūziškas žiopy! Su šveisteriu storu
Ir kas daugiau susibastėt Lietuvą vargyt,
Kas jums liepė mus ir žmones mūsų paniekyt?
Ar negalėjęt ten pasilikti, kur jus nuperėjo
Ir varles bei rupuižes jus est pamokino?
(Kristijonas Donelaitis, *Metai*, ištrauka)

Atsakykite į klausimus:

1. Kokių tautybių (be lietuvių) atstovai minimi šioje K. Donelaičio *Metų* ištraukoje? Kodėl?

2. Kada buvo sukurti K. Donelaičio *Metai* ir kas pirmasis paskelbė šį K. Donelaičio kūrinį?

3. Kokios kalbos dalies žodžių K. Donelaičio *Metuose* yra daugiausiai? Kokių bruožų tai suteikia K. Donelaičio kalbai?

4. Kokia eilėdara parašyti *Metai*? Kokius žinote kitus pasaulio literatūros kūrinius, parašytus šia eilėdara?

5. K. Donelaitis *Metuose* mini daug tradicinių lietuvių valgių ir gėrimų. Ar jau buvo žinomos ir *Metuose* paminėtos bulvės?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

Vertinimas

II UŽDUOTIS

*Turiu rugelių,
Turiu mieželių
Ir geltonų kvietelių.*

*Penki ketvirčiai
Puode pripilti –
Tai mano zopostėlis.*

*O kai parvirto –
Tik pusketvirto!
Tai mano nesčestėlis.*

*O kai nusėmiau –
Tik bertainėlis!
Tai mano iškadėlė!*

*Kad susimiltų,
Bene pripiltų
Man antrą bertainėlį!*

Ištrauka iš Antano Juškos užrašytos dainos

Atsakykite į klausimus:

1. Suraskite ištraukoje iš slavizmų atsiradusius daiktavardžius. Kuriose Lietuvos tarmėse – aukštaičių ar žemaičių – slavizmų yra daugiau? Kodėl?

Vertinimas

2. Kokios nuosakos veiksmažodžiai vartojami ištraukoje? Įvardinkite, kas apskritai reiškia nuosaka.

3. Kokia kalbos dalis yra ištraukoje vartojamas žodis *tai*? Kokios giminės forma yra *tai*? Ką paprastai sakinyje nurodo *tai*?

4. Ištraukoje raskite dalelytes. Kaip skirstomos dalelytės pagal jų sandarą (prie kiekvienos rūšies dalelyčių pateikite bent po vieną pavyzdį)?

5. Kuriai kalbotyros sričiai daugiausiai nusipelnė broliai Antanas ir Jonas Juškos? Kuriame amžiuje jie gyveno ir dirbo?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

III UŽDUOTIS

*Taigi į Marso kelius Radvila lietuvius vėl skraidina,
žengiantį prieš maskviškius karalių Steponą lydi
ten, kur Pskovo pilis, trimis pilimis išsidėsčius,
vienas nuo antro atstu pastatytus bokštus iškėlus,
mūro ir kieto akmens gardiniais apsaugojus stūkso.
Ilmenio ežeras ją bangomis patyliukais skalauja.
Šičia jis veda pulkus – ryžtingąją giminę vyrų.*

Atsakykite į klausimus:

1. Nurodykite šios ištraukos autorių ir kūrinio pavadinimą.

2. Ką reiškia tekste pavartotas Marso įvaizdis?

3. Koks LDK valdovas minimas ištraukoje (nurodykite vardą ir pavardę)? Kokius žinote jo istorinius nuopelnus?

4. Kokio karo įvykiai apdainuojami kūrinyje? Su kuo kariavo LDK kariuomenė? Kokiame amžiuje šis karas vyko?

5. Kuris iš Radvilų giminės atstovų yra pagrindinis kūrinio herojus?

6. Koks šio kūrinio žanras? Kas būdinga šio žanro kūriniams?

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

IV UŽDUOTIS**Parašykite, apie kokius lituanistikai nusipelnčius kalbininkus toliau rašoma.**

1. Svarbiausias šio žmogaus gyvenimo darbas – *Lietuvių kalbos žodynas*, kurio pirmasis sąsiuvinis išėjo 1924 m. Jis yra laikomas žymiausiu lietuvių kalbos tyrėju, dirbusiu daugelyje kalbotyros sričių. Viena iš jų – etimologija, kur nusipelnė kaip skolinių, ypač slavizmų, tyrinėtojas. Taip pat domėjosi onomastika, pvz., išaiškino Lietuvos kunigaikščių vardų autentiškas formas, pagal baltiškus vietovardžius nustatė, kad lietuvių ir latvių protėvynės reikia ieškoti į šiaurę nuo Pripetės upės. Kas buvo šis žmogus?

Vertinimas

2. Šis žmogus yra laikomas žymiausiu lietuvių kalbos normintoju. Daugiau nei 40 savo gyvenimo metų jis aiškino lietuvių kalbos negeroves, taisė įvairių raštų kalbą, rašė kalbines recenzijas, bendrinės lietuvių kalbos raidai svarbius vadovėlius. Jis apvalė bendrinę lietuvių kalbą nuo barbarizmų, prastų naujadarų, netaisyklingų sintaksinių konstrukcijų ir ją praplėtė žodžiais, pvz., *degtukas, įtaka, pojūtis, tautietis, teismas, vadovėlis* ir kt. Kas buvo šis žmogus?

3. Šis žmogus daug nusipelnė lietuvių dialektologijai ir fonologijai. Kartu su Zigmu Zinkevičiumi jis sudarė naują lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją, ypač daug tyrė gimtąją žemaičių tarmę. Jis pirmasis apibendrinė lietuvių kalbos fonologijos tyrimus, susistemino ir kodifikavo lietuvių kalbos fonologijos terminiją. Jis buvo Vilniaus universiteto profesorius, išugdęs daugiau nei 40 Lietuvos mokslo daktarų, šiuo metu sėkmingai tiriančių lietuvių kalbą ir jos tarmes. Kas buvo šis žmogus?

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą po 2 taškus.**Suma:****V UŽDUOTIS****Atsakykite į klausimus:**

1. Kokia esmine garsyno ypatybe aukštaičių tarmė skiriasi nuo žemaičių tarmės?

Vertinimas

2. Į kokias patarmes skirstomi aukštaičiai? Ar apie Leipalingį gyvenantys dzūkai yra aukštaičiai?

3. Kokie žmonės vadinami *dzūkais*? Kokia etnonimo *dzūkas* kilmė?

4. Kurios Lietuvos dalies vietovardžiuose randama jotvingių pėdsakų? Kokiai baltų kalbai buvo artimiausia jotvingių kalba?

5. Kurios indoeuropiečių šakos kalbos yra artimiausios baltams? Ar latvių kaimynai estai yra baltai?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)**Suma:**

VI UŽDUOTIS

a) *Ilžė Karalikė – moteris, stovinti abiem kojom tvirtai ant žemės. O vis dėlto ji tariasi dabar sapnuojanti, ne pati valdanti savo kojas, o kažkokia kita jėga ją nešanti. Negi gali būti, kad štai ji eina per Karaliaus kiemą, kad ji buvo Viliaus Karaliaus namuose, Viliaus Karaliaus, jos pirmo ir paskutinio vyro; žmogaus, kuris jai tiek daug davė ir tiek daug išplėšė, kuris padarė ją tokią nelaimingą ir tačiau taip be galo laimingą! Tasai žmogus ją taip karštai mylėjo ir taip išdavikiškai apleido...*

b) *Negaliu akių atitraukti nuo pilioriaus, nuo tos vietos. Lyg klūpi Gundė prie jo; galvą kitaip pakreipsiu, – ir ne, nėr jos. Tai, rodos, jos balsas plaukia, liejas, aukščiau kitų balsų kyla, viršum jų virpa – prisiklausysiu, nė žymės to balso.*

Štai, rodos, Gundė priešinas šiandien tėvų draudimui ir ateina ant viškų. Prieina į vargonus, ima gaidas, man paslapčia į ausį ką sako. – Apsidairau, nieko.

c) *Elena įeina į keltuvą, jos rankoje septynžvakė žvakidė, liepsnelės nori atplyšti. Elena – Jeruzalės žydas prie Verksmų sienos. Elena – undinė, kuri prisisiuva atplyšusių uodegą. Elena – klūpanti kariatidė, ant jos galvos linguoja šventos Onos bažnyčia. Elena – beisbolo sviedinukas, pamestas žolėje.*

Atsakykite į klausimus:

1. Kokių tai kūrinių ištraukos? Nurodykite autorių ir pavadinimą.

Vertinimas

--	--

2. Nurodykite, kokioms literatūros srovėms priklauso šios ištraukos.

--	--

3. Trumpai charakterizuokite pagrindinius kiekvienos šios prozinio pasakojimo srovės bruožus, atsiskleidžiančius iš pateiktų ištraukų.

--	--

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

--

VII UŽDUOTIS

Eikite kartu, piliečiai, Dievo akivaizdoje, bendrų ketinimų, jėgos ir galios vienijami, o Dievo gailestingumas tepalaiko viltį, kad savo vaikams paliksite laisvą ir nepriklausomą tėvynę, kad ši garsi sostinė bus užstota riterių ir laisvų žmonių krūtinėmis bei gyvybėmis ir kad žiaurus priešas nepasidžiaugs galimybe ir toliau nuožmiai trypti šią laisvą ir narsią tautą. Nuo pat mūsų tautos pradžios dar niekuomet nebuvo tokio karo, kaip dabar, ir niekuomet anksčiau nekovojo tautos dėl tokio brangaus dalyko, kaip dabar jos ir mes esame priversti kovoti.

(Mykolas Karpavičius, Pamokslas, sakytas šv. Jono bažnyčioje Vilniuje 1794 m. gegužės 20 dieną gedulingose iškilmėse minint tuos piliečius, kurie tautos sukilimo dieną Vilniuje ir vėliau vydami priešus narsiai paaukojo gyvybę už laisvę ir tėvynę, ištrauka)

Atsakykite į klausimus:

1. Kokiai kultūros ir literatūros epochai priklauso šis tekstas? Kurie jo minties ir retorikos aspektai tai liudija?

Vertinimas

2. Koks yra žymiausias lietuviškas šios epochos literatūros kūrinys?

3. Kokiame tautos sukilime žuvusieji pagerbti šiame pamoksle? Kas buvo šio sukilimo vadas?

4. Kokie lietuvių raštijos veikėjai parašė pirmuosius lietuviškus pamokslus? Paminėkite bent vieną.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

VIII UŽDUOTIS

Abėcėlės tvarka toliau pateikiami sakiniai iš tautosakos:

1. Ar arkllys pas ėdžias, ar ėdžios pas arklį?
2. Gudrus ir po žeme mato, kvailas ir po kojom nepastebi.
3. Ir giliausias ežeras su dugnu, ir plačiausios marios su kraštu.
4. Kas ieško, tas randa.
5. Ko sau nenori, to ir kitam nedaryk.
6. Nėra arklio – nereikia ir kamanų.
7. Savo duoną taupyk rytojui, o ne darbą.
8. Sotus alkano neužjaučia.

Atsakykite į klausimus:

1. Raskite prijungiamuosius šalutinius sakinius ir nurodykite jų rūšį. Kokią funkciją sudėtiniame sakinyje atlieka rastieji šalutiniai sakiniai?

Vertinimas

2. Raskite bejungtukius sudėtinius sakinius ir paaiškinkite, kas nusakoma šių sakinių dėmenimis.

3. Raskite jungtukinius sujungiamuosius sakinius ir aptarkite, kaip jie sujungti (sujungimo tipas, jungtukai, sujungimo reikšmė).

4. Raskite vientisinį sakinį, kuriame veiksnys išreikštas būdvardžiu, ir parašykite šio sakinio veiksny. Kokiomis dar kalbos dalimis (be daiktavardžio ir būdvardžio) gali būti reiškiamas veiksnys, kai juo eina vienas savarankiškas žodis? Nurodykite mažiausiai dvi kalbos dalis ir pateikite sakinių pavyzdžių, kur Jūsų nurodyta kalbos dalis būtų veiksnys.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

IX UŽDUOTIS

Ko taip nuliūdai? Ko ant krūtinės

Ašara krinta griaudi?

Gailiesi, amžius didžius atminęs?

Praeitį brangią liūdi?

Žiūrėk, rytuose aušra jau teka;

Pabudę paukščiai pagiriais šneka;

Laikai juk mainos: slėgė pikti, –

Nušvis kiti

Lietuvai, mūsų tėvynei.

(Maironis, Vilnius, ištrauka)

Atsakykite į klausimus:

1. Be Vilniaus, kokį kitą Lietuvos geografinį centrą savo poezijoje yra išryškinęs Maironis?

2. Kokią eilėdarą Maironis tobulai įtvirtino lietuvių poezijoje?

3. Be eilėraščio, kokį dar lietuvių poezijos žanrą išplėtojo Maironis?

4. Ar žinote Maironio eilių, pagal kurias buvo sukurta muzika ir kurios paplito kaip liaudies dainos arba yra giedamos kaip giesmės bažnyčioje?

5. Kur palaidotas Maironis (nurodykite miestą ir vietą)?

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

Vertinimas

X UŽDUOTIS

Dūmas tėvynės už svetimą ugnį šviessesnis.

Atsakykite į klausimus:

1. Sakinyje raskite nederinamąjį pažyminį. Paaiškinkite, kodėl nederinamasis pažyminys yra po pažymimojo žodžio. Kaip nekeičiant žodžių tvarkos galima išskirti žodžius sakinyje kalbant (ar skaitant balsu)?

Vertinimas

2. Koku tarptautiniu žodžiu vadinamas įprastinės žodžių tvarkos pakeitimas sakinyje? Kas rodo lietuvių kalbos žodžių ryšius sakinyje, nors lietuvių kalbos sakinio žodžių tvarka ir yra laisva?

3. Ar vyksta asimiliacija tariant junginį *už svetimą*, jeigu kalbant prielinksnis *už* nėra išskiriamas ar kaip nors pabrėžiamas? Kodėl taip manote?

4. Su sakinyje pavartotu žodžiu *ugnis* pateikite du frazeologizmus ir paaiškinkite jų reikšmę.

5. Žodžiai *tėvynė* ir *ugnis* priklauso skirtingoms kirčiuotėms. Sukirčiuokite šiuos žodžius ir nurodykite jų kirčiuotę. Parašykite, kuo panašūs nustatytų kirčiuočių vardažodžių antrieji nuo galo skiemenys, kai jie būna ilgi ir kirčiuoti.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

XI UŽDUOTIS

Klausykis – prūsiška kalba:

dewes...pockolle...begeyt...

assanis...assanis...wundan...

(Birutė Baltrušaitytė, Lietuoninkų ir prūsų žemėj, ištrauka)

Atsakykite į klausimus:

1. Kas buvo prūsai? Koks jų istorinis likimas?

Vertinimas

2. Ar prūsų kalba buvo išspausdinta knygu? Paminėkite bent vieną.

3. Kokius žinote žymiausius prūsistus (prūsų kalbos ir kultūros tyrinėtojus)? Paminėkite bent vieną.

4. Kaip susijusios Mažoji Lietuva ir Prūsija?

5. Kokius žinote lietuvių literatūros kūrinius prūsų ir Mažosios Lietuvos tema? Paminėkite bent vieną.

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

XII UŽDUOTIS

Ten, kur sravus Merkys, bėgdamas tekėdamas per žalias pievas, per alksnynus, krūmuotus šlaitus, plukdo savo tyrų vandenėlį platun Nemunėlin, yra ten aukštas ir status kalnas, visų kalnų aukščiausias, o ant to kalno tvirta pilis, garsi Merkinė, visų pilių tvirčiausia. Milžinai ją statė, ne žmonės; nuo septynių mylių iš vakarų, iš pietų ir kitų šalių nešiojo jie sunkius akmenis, kurie guli tos pilies pamatuose.

(Vincas Krėvė, Milžinkapis, ištrauka)

Atsakykite į klausimus:

1. Remdamiesi būdvardžio *tyrų* vienaskaitos galininku (plg. *plukdo savo tyrų vandenėlį*) prašykite šio būdvardžio, kuris būtų (ir yra) teikiamas Lietuvių kalbos žodyne, vardininką, padarykite iš jo prievoksmį ir nurodykite šio būdvardžio linksniuotę.

Vertinimas

2. Kaip į bendrinę kalbą išverstumėte junginį *plukdo ...platun Nemunėlin*? Kuo į junginį *platun Nemunėlin* panašūs prievoksmiai *laukan, šalin, vidun, viršun*?

3. Kodėl sakinyje (*Milžinai ją statė, ne žmonės; nuo septynių mylių iš vakarų, iš pietų ir kitų šalių nešiojo jie sunkius akmenis...*) parašytas kabliataškis, o ne kablelis?

4. Kokia yra daiktavardžio *šalis*, vartojamo ištraukoje, reikšmė (plg. ...iš pietų ir kitų šalių nešiojo jie sunkius akmenis)? Paaiškinkite, ką reiškia frazeologizmas *pro šalį prašauti*?

5. Kas nurodoma teksto ištraukoje pabraukto žodžių junginio kilmininku (plg. ...yra ten aukštas ir status kalnas, visų kalnų aukščiausias, o ant to kalno tvirta pilis, garsi Merkinė, visų pilių tvirčiausia)? Kokia konstrukcija įprastesnė bendrinei kalbai su aukščiausiojo laipsnio būdvardžiais, norint perteikti nustatytą reikšmę?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

XIII UŽDUOTIS

Perskaitykite pateiktas ištraukas iš lietuvių rašytojų dienoraščių, laiškų ir kitų negrožinių tekstų. Įvardinkite šių ištraukų autorius ir nurodykite, kokie tipiški skirtingų kultūrinių ir literatūrinių epochų minties bruožai jose atsispindi.

1. *Bet iš tikrųjų ne uolumas, o nelabumas, šventasis pelnas, pilna kišenė, ne Kristus, yra priežastis, kad jie taip įtūžę šėlsta prieš mane. Žinoma, epikūrininkai bijo savo pilvus susiveržti, bijo, sakau, kad jų, – kadangi niekuo nenaudingi valstybei, – nepristatytų prie arklo. Vienu žodžiu, jie bijo, kad apgaulės ir veidmainystės, kuriomis tiek amžių valstybę mulkino, nebūtų į viešumą iškeltos.*

Vertinimas

2. *Aš iš prigimties buvau gyvo temperamento ir mokėjau dainuoti bei skambinti savo fortepijonu ir pianinu, bet skambindamas bei dainuodamas buvau moralus ir prisitaikydavau prie svečių, kad juos užimčiau. Anksčiau buvo manoma, kad dovasininkai yra niūrūs ir griežti, bet aš savo senatvės dienomis mačiau ir pažinau tokių, kurie elgėsi ištvirkėliškai ir papiktinančiai [...]. Mes ir linksmindamiesi turime būti sektinu pavyzdžiu, bet nieko nepiktinti, kad šiais netikėjimo laikais nebūtų šmeižiama krikščionybė.*

3. *Aš patsai nors anksti pamylėjau Lietuvą, bet šiaip, nediršdamas tuo per daug pasirodyti. Bet kuomet Mickevičiaus veikaluose išskaičiau žinėlę, kaip Lietuva turi tokį didį savo poetą [...], tuomet pradėjau didžiulis, kad ir aš lietuvis.*

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

XIV UŽDUOTIS

Tau puikūs pečių neapsupo šilkai,

Tu proto netemdai gražybe, –

O tu tik viena širdies raktą radai

Skaisčia savo skausmo gilybe!

(Maironis, Taip niekas tavęs nemylės, ištrauka)

Atsakykite į klausimus:

1. Koks tropas pavartotas junginyje *pečių neapsupo šilkai*? Kas jo pamatas?

2. Trumpai aptarkite, kas būdinga meniniam stiliui? (nurodykite bent tris meninio stiliaus ypatybes)

3. Kuo skiriasi įvardžių vartojimas moksliniame ir meniniame stiliuje? Kurie įvardžiai moksliniame stiliuje vartojami rečiausiai (parašykite du)?

4. Ar galima rasti *Lietuvių kalbos žodyne* stilistinių normų kodifikacijos? Ar įprastai kodifikuojamas individualusis stilius?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma: